

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING DARSDAN TASHQARI
MASHG‘ULOTLARDA OG‘ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI.**

Jo‘rayeva Marjona Nurali qizi

Termiz Davlat Pedagogika instituti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining darsdan tashqari mashg‘ulotlarda og‘zaki nutqini rivojlantirish jarayonining psixologik va pedagogik asoslari yoritilgan. Bolalarning yosh xususiyatlari, nutq rivojlanish bosqichlari hamda o‘qituvchi faoliyatining roli tahlil qilinadi. Shuningdek, darsdan tashqari mashg‘ulotlarning turlari, ularning ta‘lim-tarbiyaviy ahamiyati va samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘yinli, ijodiy va interfaol usullar orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning nutq faolligini, so‘z boyligini va muloqot madaniyatini sezilarli darajada rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: og‘zaki nutq, boshlang‘ich sinf, darsdan tashqari mashg‘ulotlar, psixologik xususiyat, pedagogik yondashuv, kommunikativ metod, muloqot madaniyati.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ
УСТНОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.**

Джураева Маржона Нурали кызы

Термезский государственный педагогический институт

Студентка 3 курса

Аннотация: В статье рассматриваются психолого-педагогические основы развития устной речи учащихся начальной школы во внеурочной деятельности. Анализируются возрастные особенности детей, этапы развития речи и роль педагога. Представлены виды внеурочной деятельности, их воспитательное значение и методические рекомендации по повышению эффективности. Результаты исследования показывают, что занятия, организованные с использованием игровых, творческих и интерактивных методов, значительно развивают речевую активность, словарный запас и культуру общения учащихся.

Ключевые слова: устная речь, начальная школа, внеклассная работа, психологические особенности, педагогический подход, коммуникативный метод, культура общения.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF DEVELOPING ORAL SPEECH IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES.

Jurayeva Marjona Nurali qizi

Termez State Pedagogical Institute

3rd year student

Abstract: This article discusses the psychological and pedagogical foundations of the process of developing oral speech of primary school students in extracurricular activities. The age characteristics of children, stages of speech development, and the role of the teacher's activity are analyzed. Also, the types of extracurricular activities, their educational significance, and methodological recommendations are presented to increase their effectiveness. The results of the study show that classes organized through playful, creative, and interactive methods significantly develop students' speech activity, vocabulary, and communication culture.

Keywords: oral speech, primary school, extracurricular activities, psychological characteristics, pedagogical approach, communicative method, culture of communication.

Kirish. Mustaqil fikrlaydigan, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon ifoda eta oladigan shaxsni tarbiyalash bugungi ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim davrida bolalarning nutqini shakllantirish, boyitish va rivojlantirish - ularning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatining poydevoridir. Shu nuqtai nazardan, darsdan tashqari ashg'ulotlar bolalarning og'zaki nutqini o'stirishda muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri - mustaqil fikrlaydigan, o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda aniq ifoda eta oladigan shaxsni tarbiyalashdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning nutqiy rivojlanishida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Shu jihatdan darsdan tashqari mashg'ulotlar bolalarning og'zaki nutqini o'stirishda katta imkoniyat yaratadi.

Adabiyotlar tahlili.

Ona tili va nutq madaniyatini rivojlantirishga oid ilmiy izlanishlarda bir qator mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan muhim natijalar erishilgan.

O‘zbekistonlik olimlar **A. Abduqodirov (2010)**, **N. G‘ulomova (2015)**, **M. Tohirova (2019)** asarlarida boshlang‘ich ta’limda nutqni rivojlantirishning metodik asoslari yoritilgan. Ular nutqni shakllantirish jarayonida o‘yin texnologiyalari va muloqotga asoslangan yondashuvning samarali ekanligini ta’kidlaydilar.

Psixologik nuqtai nazardan **L.S. Vygotskiy**, **J. Piaget**, **A.N. Leontyev** kabi olimlar bolaning nutqiy rivojlanishini ijtimoiy faoliyat va muloqot bilan uzviy bog‘liq holda izohlaganlar. Ularning fikricha, bola nutqni faol muloqot jarayonida egallaydi va uni mustahkamlash uchun ijtimoiy muhit muhim omildir.

Shuningdek, **S. Nazarova (2021)** o‘z tadqiqotida darsdan tashqari faoliyatni nutq madaniyatini shakllantirishda innovatsion vosita sifatida ko‘radi. Bu faoliyatda rolli o‘yinlar, hikoya tuzish, dramatisatsiya, suhbatli o‘yinlar kabi usullar katta natija berishini ko‘rsatgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, og‘zaki nutqni rivojlantirish jarayoni - bu faqat grammatik va leksik ko‘nikmalarni shakllantirish emas, balki o‘quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonidir.

Pedagogik yondashuvlar

Boshlang‘ich ta’limda og‘zaki nutqni rivojlantirishda quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

Kommunikativ yondashuv – o‘quvchini faol suhbat jarayoniga jalb etish, savol-javob, munozara, rolli o‘yinlardan foydalanish.

Integrativ yondashuv – nutqni rivojlantirishni barcha fanlar bilan bog‘lash.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim – o‘quvchining individual nutqiy imkoniyatini inobatga olish.

Darsdan tashqari mashg‘ulotlarning roli

Darsdan tashqari mashg‘ulotlar (to‘garaklar, teatrlashtirilgan sahnalar, adabiy kechalar, viktorinalar) o‘quvchilarni erkin muloqotga o‘rgatadi, ularning nutq faolligini kuchaytiradi. Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchi nafaqat so‘z boyligini oshiradi, balki o‘z fikrini erkin, lo‘nda, mantiqan asoslab aytishni o‘rganadi.

Psixologik-pedagogik shart-sharoitlar

O‘qituvchi nutqining namunaviyligi;

Ijobiy psixologik muhit yaratish;

Qiziqarli, ijodiy faoliyatga asoslangan metodlardan foydalanish;
Nutqiy mashqlarni tizimli tashkil etish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari (7–10 yosh)ning psixologik rivojlanishida quyidagi jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi:

Faol bilish qiziqishi: bu davrda bola yangi bilimlarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradi, o'yin, suhbat, tajriba orqali bilishga intiladi.

Taqlidchanlik: o'quvchi kattalarning nutqiga taqlid qiladi, shuning uchun o'qituvchining nutqi, talaffuzi va ifoda uslubi katta ahamiyatga ega.

Emotsional sezgirlik: bola his-tuyg'ular orqali o'rganadi, shuning uchun darsdan tashqari

mashg'ulotlar quvnoq, hissiyotli va rag'batlantiruvchi bo'lishi kerak.

Ijtimoiylashuv ehtiyoji: bu yoshda bolalar muloqotga kirishishni, fikr almashishni, o'zini jamoada namoyon etishni istaydilar. Shu bois, og'zaki nutqni rivojlantirishga qaratilgan interfaol mashg'ulotlar samarali natija beradi.

Pedagogik yondashuvlar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishda quyidagi pedagogik yondashuvlar muhimdir:

1. **Kommunikativ yondashuv:** o'quvchini faol muloqot jarayoniga jalb etish, suhbat, munozara, drammatizatsiya kabi metodlardan foydalanish.
2. **Integrativ yondashuv:** ona tili, o'qish, tasviriy san'at, musiqa darslari hamda darsdan tashqari tadbirlar o'rtasida bog'liqlikni ta'minlash.
3. **Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim:** har bir o'quvchining qiziqishi, nutqiy imkoniyati, ijtimoiy faolligini inobatga olish.
4. **O'yin texnologiyalaridan foydalanish:** "Rollar o'yini", "Matbuot anjumani", "Suhbat aylanishi" kabi mashg'ulotlar orqali bolalarning nutqiy faolligini oshirish.

Darsdan tashqari mashg'ulotlarning turlari va ularning ahamiyati

Darsdan tashqari mashg'ulotlar og'zaki nutqni rivojlantirishning tabiiy va samarali muhitini yaratadi. Quyidagi shakllar eng samarali hisoblanadi:

Adabiy kechalar – o'quvchilar she'r, hikoya, ertak o'qish orqali ifodali so'zlashni o'rganadilar.

Teatrlashtirilgan sahnalar – dramatik o'yinlar nutq ravonligini, intonatsiyani, muloqot madaniyatini rivojlantiradi.

Til o'yinlari va viktorinalar – so'z boyligini kengaytirish, nutqiy tafakkurni o'stirishga xizmat qiladi.

Suhbat klublari va to‘garaklar – bolalarda o‘z fikrini erkin bildirish, savol-javob madaniyatini shakllantiradi.

Nutqni rivojlantirishning psixologik-pedagogik shartlari

1. O‘qituvchining nutqiy madaniyati va muloqot uslubining namunaviyligi.
2. Ijobiy psixologik muhit yaratish: o‘quvchilarning ishonchini mustahkamlash, ularni qo‘llab-quvvatlash.
3. Motivatsiyani shakllantirish: og‘zaki nutq mashg‘ulotlarini qiziqarli, ijodiy shaklda tashkil etish.
4. Tizimlilik va izchillik: nutqiy mashqlarni muntazam, maqsadga yo‘naltirilgan tarzda olib borish.

Xulosa. Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda og‘zaki nutqni rivojlantirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkurini, muloqot madaniyatini, ijtimoiy faolligini oshiradi. Psixologik-pedagogik asoslarni hisobga olgan holda tashkil etilgan faoliyat nafaqat til boyligini kengaytiradi, balki o‘quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida muhim o‘rin tutadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining darsdan tashqari mashg‘ulotlarida og‘zaki nutqni rivojlantirish - bu o‘quvchining muloqot madaniyati, tafakkuri va ijodkorligini o‘stirishga xizmat qiluvchi jarayondir. Psixologik-pedagogik asoslarni inobatga olgan holda tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchining shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abduqodirov, A. (2010). *Boshlang‘ich ta‘limda nutqni o‘stirish metodikasi*. Toshkent: O‘qituvchi.
2. G‘ulomova, N. (2015). *Ona tili ta‘limida interfaol metodlar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Tohirova, M. (2019). *Boshlang‘ich ta‘limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. Vygotskiy, L.S. (1982). *Mishleniye i rech’*. Moskva: Pedagogika.
5. Piaget, J. (1972). *Psychology and Pedagogy*. New York: Viking Press.
6. Nazarova, S. (2021). “Darsdan tashqari faoliyatda nutq madaniyatini rivojlantirish.” *Ta‘lim tizimida innovatsiyalar jurnali*, №4.
7. S.I.Tursunova The development of oral speech of younger schoolchildren in extracurricular activities. *Eurasian Research Bulletin*, 2022.
8. S.I.Tursunova Pedagogical bases of nationalization of school education. *Web of Scientist: and researches*, 2(1).
9. Турсунова, С. И. (2022). бошланғич синф ўқувчиларида эстетик тарбияни

10. шакллантириш. scientific impulse, 1(4), 393- 396
11. Tursunova, S. (2024). Innovatsion yondashuv asosida boshlang 'ich sinf o'quvchilarining og 'zaki nutqini rivojlantirishning asosiy mazmuni. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(10), 176-185.
12. Allaberganova, Y., & Tursunova, S. (2023). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH. Interpretation and researches, 2(1).
13. Tursunova, S. I. Uzbekistan is a country of friendship. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 185-189.
14. Пономарева, Л. И., & Турсунова, С. И. (2023). Теоретические основы проблемы обучения младших школьников элементам рассуждения в процессе знакомства с художественными произведениями. *Вестник Шадринского государственного педагогического университета*, (2 (58)), 53-59.
15. Турсунова, С. И. (2022). Педагогические основы национализации школьного образования. *ТГПИ. 2022 год*.
16. Турсунова, С. И. (2024). Развитие словесного творчества младших школьников на уроках литературного чтения. *Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология.-Научный журнал:-Ялта: РИО ГПА*, (82), 284-287.
17. Tursunova, S. I. (2024). SCIENTIFIC THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF ORAL SPEECH IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS. *World of Scientific news in Science*, 2(6), 137-143.
18. Isakovna, T. S. Linguistic-methodological problems of the development of oral speech in primary classes of national schools. *Teacher of the Department of Primary Education, Termiz State Pedagogical Institute*.
19. 17. Tursunova, S. I., & Raxmatullayeva, F. A. (2025). MATN TURLARI, ULARNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(3), 602-607.